

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора Борової Тетяни Анатоліївни на дисертацію Немченка Сергія Геннадійовича «Теоретичні і методичні засади підготовки менеджерів освіти до рефлексивного управління», поданої до спеціалізованої вченої ради Д 64.108.01 на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Нові перетворення у системі освіти спрямовані на підвищення якості підготовки фахівця, що впливає на вимоги до рівня системності та комплексності професійної підготовки випускників, до їх готовності успішно вирішувати основні завдання професійної та соціальної діяльності у відповідності до встановлених освітніх та професійних стандартів, а також стимулювати пошук науково обґрунтованих та більш ефективних підходів до удосконалення системної організації освітнього процесу у закладах вищої освіти, його орієнтації на кінцеві результати. Тільки гнучкі механізми управління, зокрема освітньою діяльністю, зможуть вирішити питання ефективної підготовки фахівців нової генерації, які будуть адаптуватися до будь-яких змін, а також питання їх готовності успішно виконувати основні завдання професійної та соціальної діяльності. Це стимулює пошук науково обґрунтованих та більш ефективних підходів до удосконалення організації освітнього процесу у закладах вищої освіти, які є відкритою соціально-педагогічною системою, що діють у межах нових освітніх цінностей та пріоритетів, створюють умови для розвитку особистості, яка виявляє здатність до самоактуалізації та самореалізації.

В умовах сталого розвитку суспільства основним засобом досягнення нової якості управління стає рефлексивний стиль керівництва, завдяки тому, що він передбачає оволодіння методами нелінійного управління складною системою, розуміння синергетичного сенсу найважливішої цінності рефлексивного управління, а саме: педагогічної підтримки і стимулювання переходу об'єктів управління в статус його суб'єктів.

Пошук оптимальних механізмів підвищення якості професійної підготовки менеджерів освіти в умовах нестабільності та постійного розвитку суспільства стає актуальною проблемою теорії і практики освітньої діяльності. У цьому контексті питання підготовки менеджерів освіти до рефлексивного управління набуває виняткової важливості.

Дисертаційне дослідження Немченка Сергія Геннадійовича є достатньо вагомою подією у науковому житті та педагогічній практиці закладів вищої освіти України. Адже успішно завершено багаторічне дослідження, присвячене підготовці менеджерів освіти до рефлексивного управління.

Автором ґрунтовно проаналізовано низку суперечностей, які мають місце в теорії та практиці педагогіки, а саме: потребою суспільства в підготовці фахівця, здатного до самостійної управлінської діяльності, та недосконалим станом освітнього процесу у вищій освіті; декларуванням педагогічних вимог інтеграції загальнокультурних, психолого-педагогічних, управлінських, предметних модулів у підготовці майбутніх менеджерів освіти та відсутністю необхідного для такої інтеграції науково-методичного забезпечення; об'єктивними вимогами суспільства до менеджера освіти щодо його ціннісного самовизначення, яке потребує ефективної мисле діяльності, та традиційною системою професійної підготовки, що не сприяє особистісному саморозвитку та формуванню рефлексивного аналізу педагогічної діяльності; декларуванням вимог реалізації здібностей і потенційних можливостей менеджера освіти та недостатньою розробленістю необхідних для цього засобів.

Дисертант переконливо доводить, що обрана для дослідження проблема є надзвичайно актуальною, а її вирішення – своєчасним. У дисертації підкреслено, що підготовка менеджерів освіти до рефлексивного управління розглядається як вид спеціальної професійної підготовки на основі спрямованої самоорганізації, що забезпечує формування і розвиток компетентності з рефлексивного управління. Така підготовка ґрунтується на філософському вченні про людину як біосоціальну істоту, суб'єкта

матеріальної й духовної культури людства та власного саморозвитку, із її індивідуальними можливостями, задатками й потребами в неперервній професійній самореалізації.

Обґрунтовуючи актуальність дослідження, Сергій Геннадійович Немченко логічно вибудовує стратегію наукового пошуку, чітко визначає його мету, завдання, об'єкт та предмет, методи дослідження, концепти дослідження та наукову новизну (с. 3-7 автореферату, с. 22-27 дисертації). Структуру та зміст дисертаційного дослідження розкрито відповідно до поставлених завдань. Слід зазначити про належну обґрунтованість наукових положень, висновків, сформульованих у дисертації.

Робота дисертантки має безпосередній зв'язок з науковими програмами, планами, темами (с. 3 автореферату, с. 21 дисертації).

Вірогідність одержаних автором наукових результатів не викликає сумніву, оскільки вони цілком адекватні суті та конкретним завданням дослідження, досягнуті завдяки системному використанню комплексу взаємопов'язаних дослідницьких методів, що дало змогу автору ґрунтовно окреслити сутність розроблення системи професійної підготовки менеджерів освіти до рефлексивного управління.

Дисертаційне дослідження відрізняється чіткою структурою та цілісністю викладеного матеріалу. Розділи дисертації є логічно завершеними, взаємопов'язаними, містять висновки, які відповідають їх змісту. Змістовними та цікавими є додатки. Ґрунтовною є характеристика джерельної бази дисертаційної роботи, що є достатньою основних положень дослідження (474 найменування, з яких 24 – іноземними мовами). Основні положення й результати дисертаційного дослідження апробовані на міжнародних та всеукраїнських конференціях.

Жодних сумнівів не викликає наукова новизна дослідження та практична значущість одержаних результатів. У дисертаційній роботі проаналізовано та розроблено вперше: систему професійної підготовки менеджерів освіти до рефлексивного управління, яка ґрунтується на

концепції спрямованої самоорганізації, що забезпечує формування і розвиток компетентності з рефлексивного управління; концепцію спрямованої самоорганізації магістранта, яку побудовано на дії рефлексивних механізмів, що обумовлює професійний розвиток майбутнього менеджера освіти; модель рефлексивного управління закладом освіти, яку розроблено на засадах рефлексивного підходу; модель формування та розвитку компетентності майбутніх менеджерів освіти з рефлексивного управління; періодизацію підготовки менеджерів освіти, в основу якої покладено бінарний лінійний тип періодизації, що забезпечує її випереджальний характер і дозволяє визначати проблеми розвитку системи підготовки та використовувати її в процесі підвищення якості професійної підготовки менеджера освіти.

Одержані дисертантом результати достатньо переконливо представлено у висновках до розділів та загальних висновках, які відповідають найважливішим положенням рецензованого дослідження та поставленій меті.

Результати й висновки дисертаційної роботи можуть бути використані у процес професійної підготовки менеджерів освіти на другому рівні вищої освіти (освітня спеціальність 073 Менеджмент).

Дисертація логічно починається з ретроспективного аналізу особливостей підготовки керівних педагогічних кадрів у різні періоди розвитку суспільства, починаючи з витоків 1917 року і по теперішній час. Ґрунтовне дослідження наукових робіт дозволив Сергію Геннадійовичу визначити та докладно схарактеризувати, у відповідності з соціально-історичними, суспільно-політичними, економічними факторами розвитку суспільства, періоди становлення та особливості підготовки керівних кадрів освіти, що значно підтверджує своєчасність запровадження системи формування та розвитку компетентності майбутніх менеджерів освіти з рефлексивного управління. Виконано цей аналіз досить кваліфіковано і з більшістю висновків автора можна погодитися.

До досягнень роботи слід також віднести досить ємний та обґрунтований аналіз сучасних підходів до підготовки менеджера освіти в період складно координованості та невизначеності сучасних суспільних процесів, а саме: досліджено основні підходи, що складають основу обґрунтування рефлексивного управління у системі підготовки магістрів менеджерів освіти (системний, особистісно-орієнтований, акмеологічний, культурологічний, синергетичний, компетентнісний, рефлексивний) (Підрозділ 2.1 дисертації).

Ретельно обґрунтованим можна вважати твердження щодо рефлексивного освітнього простору магістратури, який спрямований на вирішення проблемно-конфліктних ситуацій (у мисленні магістра), на здатність працювати у команді (у діяльності), на відносини, що обумовлюють здатність аналізувати та передавати свій досвід і використовувати досвід іншої людини (у спілкуванні) й має такі ознаки: структурну, процесуальну, функціональну (с.86-89 дисертації).

Заслуговує на увагу дослідження дисертантом сутності рефлексії у психолого-педагогічному полі підготовки магістрів менеджерів освіти, а саме: внутрішньо-ціннісної системи студента, яка спонукає до змін у собі, у своєму внутрішньому світі, що гарантує стабільність результатів.

Досить доцільно схарактеризована у роботі рефлексивна парадигма з визначеними принципами та структурою.

До наукових досягнень слід також віднести досить оригінальну та обґрунтовану порівняльну характеристику термінологій, який автор подає у таких залежностях: *Рефлексія і свідомість*, *Рефлексія та саморозвиток*, *Рефлексія та мотивація*, *Рефлексія та інформаційний вплив*, *Рефлексія та творчість* (Підрозділ 2.2 дисертації).

До теоретичних здобутків автора можна віднести розроблену концепцію спрямованої самоорганізації майбутнього менеджера освіти, яка може бути покладена в основу підготовки менеджерів освіти у будь-якому

закладі вищої освіти, який пропонує таку освітню програму (Підрозділ 2.3 дисертації).

Науковий інтерес викликає розроблена дисертантом модель рефлексивного управління закладу освіти, в основу якої покладено методологічне підґрунтя, що містить закономірності та принципи рефлексивного управління закладом освіти (Розділ 3, підрозділи 3.1, 3.2, 3.3 дисертації).

Науково обґрунтованими також вважаємо визначені етапи управління закладом освіти, що містять рефлексивний аналіз з визначенням конкретних дій керівника з методичним супроводом на кожному етапі (Розділ 3, підрозділи 3.4, 3.5, 3.6 дисертації). На нашу думку, зроблена систематизація та узагальнення концептуальних положень щодо запровадження рефлексійного управління в освітній процес закладів вищої освіти є значним вкладом в теорію професійної освіти.

Обраний дисертантом метод моделювання методики підготовки менеджера освіти до рефлексивного управління дозволяє наочно побачити систему підготовки менеджера освіти до рефлексивного управління закладом освіти і заслуговує на увагу (Рис.4.1 Модель методики підготовки менеджера освіти до рефлексивного управління, с.247 дисертації, с. 22 автореферату).

Також доречними та науково обґрунтованими є запропоновані принципи підготовки менеджерів освіти до рефлексивного управління, які містять не тільки теоретичні напрацювання, а й практичні механізми запровадження системи підготовки менеджера освіти до рефлексивного управління з визначеним й описаним потужним інструментарієм, а саме: організаційні ігри, рефлексивні методи: сторітеллінг, скрайбінг, бриколаж, сінквей, фрірайтін, дебріфінг та метод фішбоун (підрозділи 4.2, 4.3).

Позитивної оцінки заслуговує виокремлення критеріїв та рівнів готовності менеджера освіти до рефлексивного управління, що дає можливість практичної імплементації теоретичних досліджень та здійснення моніторингового супроводу за визначеними показниками (підрозділ 4.4).

Важливого значення в роботі набуває експериментальна перевірка розробленої моделі та детальний опис проведення всіх етапів експерименту. Автором переконливо доведено та підтверджено статистичними результатами експерименту ефективність впровадження моделі методики підготовки менеджерів освіти до рефлексивного управління (показана позитивна динаміка готовності менеджерів освіти до рефлексивного управління за результатами дисперсійного аналізу середніх значень показників сформованості професійних компетентностей майбутніх менеджерів освіти у процесі підготовки до рефлексивного управління та професійно важливих якостей підтвердили їх статичну неоднорідність (від 31,08 до 480,08, що більше, ніж його критичне значення (4,49-18,51) згідно критерію Фішера), що свідчить про ефективність підготовки менеджерів освіти до рефлексивного управління.

Автор завершує дисертацію низкою загальних висновків, що відображають міру виконання поставлених перед дослідженням завдань і підтверджують, що всі вони можуть вважатися виконаними.

Позитивно оцінюючи дисертацію, відзначимо дискусійні питання та окремі зауваження, а саме:

1. Дисертаційна робота значно б виграла, якщо структурувати підрозділ 1.1. Періодизація підготовки менеджера освіти, оскільки за текстом 4 сторінки. У Розділі 3 підрозділи 3.1. Цілі рефлексивного управління закладом освіти; 3.2. Закономірності рефлексивного управління закладом освіти та 3.3. Принципи рефлексивного управління закладом освіти також спостерігається дисбаланс у структуруванні тексту у розділі.
2. На нашу думку, у моделі Рис. 4.1 Модель методики підготовки менеджера освіти до рефлексивного управління відсутність циклічних зв'язків мети та очікуваних результатів значно спрощує функціональність моделі та не відображає рефлексивність процесу

підготовки менеджера освіти від мети до результату у поліфункціональному контексті.

3. У дисертаційній роботі прослідковуються посилання на підготовку менеджерів освіти закладів загальної середньої освіти. Робота мала би більшу практичну значущість, якщо були б приклади за текстом і на заклади дошкільної освіти та заклади вищої освіти, тому що освітня програма «Управління закладами освіти» припускає підготовку менеджерів освіти усіх освітніх ланок.
4. У підрозділі 4.4. визначено критерії сформованості рефлексивної компетентності, зокрема критерії сформованості професійної компетентності з рефлексивного управління. Робота мала би більшу практичну значущість, якщо професійні компетентності з рефлексивного управління були б скориговані з результатами навчання магістерської програми «Управління закладом освіти».
5. За текстом не зовсім зрозуміло, чому саме порівняння в експерименті проводиться між бакалаврами і магістрами із сформованості рефлексивної компетентності, тому що за віковими особливостями зрозуміло, що у них різний рівень сформованості рефлексивної компетентності. Було б більш наочно, якщо були б показані результати експериментального дослідження за контрольними та експериментальними групами, зокрема на другому рівні вищої освіти.

Утім зроблені зауваження суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи.

Всебічний аналіз та експертне оцінювання виконаного Сергієм Геннадійовичем Немченко дисертаційного дослідження дають підстави в цілому оцінити його як закінчену, самостійно виконану працю, яка має наукову новизну, теоретичну та практичну значущість для теорії та практики

професійної освіти. Основні результати дослідження впроваджено в освітній процес Бердянського державного педагогічного університету (довідка № 57/-08/639 від 08.07.2020), Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (довідка № 1/237/1 від 05.09.2020), Української інженерно-педагогічної академії (довідка №107-04-11 від 05.02.2021), Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (довідка № 328/1-н від 02.11.2020).

Матеріали дослідження широко апробовані автором на міжнародних, всеукраїнських та регіональних конференціях.

Автореферат адекватно відображує зміст дисертаційної роботи, результати якої знайшли достатньо повне відображення у 53 публікаціях, з яких 35 одноосібних, у тому числі 1 монографія (одноосібна), 1 навчальний посібник (одноосібний); 19 статей у провідних фахових виданнях України; 15 статей у зарубіжних періодичних виданнях; 12 тез доповідей у збірниках науково-практичних конференцій, також опубліковано 2 підручника у співавторстві, рекомендованих Міністерством освіти і науки України; 3 колективні монографії.

На основі аналізу дисертації, ознайомлення з працями, опублікованими за тематикою дисертації, відзначаємо високий рівень актуальності здійсненого докторського дослідження, обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих і представлених у дисертації, вірогідності й новизни, повноти висвітлення матеріалів дослідження в опублікованих працях, упроваджених в освітню практику діяльності університетів та робимо висновок, що дисертаційне дослідження «Теоретичні і методичні засади підготовки менеджерів освіти до рефлексивного управління» повністю відповідає чинним вимогам пп. 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (із змінами, внесеними згідно з Постановами КМ № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р.,

№ 567 від 27.07.2016 р., № 943 від 20.11.2019 р., № 607 від 15.07.2020 р.), що дає підстави для присудження Немченко Сергію Геннадійовичу наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки,
іноземної філології та перекладу
Харківського національного
економічного університету
імені Семена Кузнеця

Тетяна БОРОВА